

Aneta Kwiatkowska*

PAN Biblioteka Gdańska

ŻYCIE POLAKÓW W GDAŃSKU I FUNKCJONOWANIE STOCZNI GDAŃSKIEJ W DOKUMENTACH ŻYCIA SPOŁECZNEGO ZE ZBIORÓW PAN BIBLIOTEKI GDAŃSKIEJ

Pracownia Dokumentów Życia Społecznego PAN Biblioteki Gdańskiej posiada w swych zbiorach materiały związane ze Stoczną Gdańską. Są to przede wszystkim afisze, plakaty, ulotki i foldery informujące głównie o wydarzeniach kulturalnych, sportowych, politycznych. Stanowią ciekawe źródło badań dla przedstawicieli wielu dziedzin nauk humanistycznych. Celem artykułu jest prezentacja i krótka analiza najciekawszych obiektów pochodzących ze zbiorów Książnicy.

Encyklopedia współczesnego bibliekarstwa polskiego podaje, że dokumenty życia społecznego to „materiały biblioteczne o charakterze informacyjnym, normatywnym, propagandowym i reklamowym; są wynikiem działalności społecznej instytucji czy organizacji, zazwyczaj nie przeznaczone do handlu księgarskiego ukazują się czasem w specjalnej formie, jak afisze, druki ulotne lub w formach zapisu dźwięku czy obrazu. Powstają dla osiągnięcia doraźnych celów politycznych, propagandowych czy handlowych”¹. Nie sposób wymienić wszystkich rodzajów dokumentów życia społecznego. Często pomijane, niezauważane przez badaczy, przynoszą nieznane wcześniej informacje, poszerzają wiedzę na dany temat, w tym przypadku – działalności Stoczni i życia z nią związanego. Stoczni jako miejsca, gdzie odbywały się istotne dla gdańszczan wydarzenia – koncerty, wiece, uroczystości państwowe i religijne. Materiały te są tym cenniejsze, że zazwyczaj drukowane były w niewielkim nakładzie i do dnia dzisiejszego zachowały się nieliczne egzemplarze, a przy tym cechuje je „najściślejszy związek ze sprawami życia publicznego i codziennymi wyzwaniami”².

* **Aneta Kwiatkowska** – kustosz w Pracowni Dokumentów Życia Społecznego w PAN Bibliotece Gdańskiej. Zainteresowania naukowe: druki ulotne, historia życia codziennego, język perswazji.

¹ *Encyklopedia współczesnego bibliekarstwa polskiego*, red. K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 101.

² K. Schottenloher, *Flugblatt und Zeitung. Ein wegweiser durch das gedruckte Tagsschrifttum*, Berlin 1922, s. 16.

Jak już wspomniałam, wśród dokumentów związanych ze Stoczną dominują afisze, plakaty i ulotki. Dziś ten typ druków jako medium rzadko zwraca naszą uwagę. Musimy mieć jednak świadomość, jak istotną rolę pełniły one w czasach przedwojennych i powojennych. Dla większości gdańszczan afisz i ulotka były jedynym medium. Tym bardziej rośnie ich rola jako nośnika przekazu, który informuje, poucza, dowodzi, nakłania, działa na wolę odbiorcy. Karty afiszy umieszczano w miejscach widocznych. Zazwyczaj zwracały na siebie uwagę rozmiarem, różnej wielkości czcionkami, rzadziej elementami ozdobnymi. Ulotki, podobnie jak dziś, rozdawano na ulicach i zapewne przekazywano często po przeczytaniu kolejnym odbiorcom. Na nielicznych można znaleźć nawet prośbę, by przekazać druk kolejnej osobie. „Liga Katolicka w Gdańsku [...] zaprasza niniejszym wszystkich wiernych do wzięcia udziału w tej trzydniówce katolickiej i prosi tych, którzy otrzymają ulotki, by je przechować raczyli u siebie, oddali je tym, których rąk nie doszły” – taki dopisek widnieje na ulotce z października 1926 r., informującej o uroczystościach religijnych z okazji siedemsetnej rocznicy śmierci św. Franciszka z Asyżu, które miały również miejsce w sali Stoczni Gdańskiej³.

Przedwojenne efemera, jak określa się również ten typ druków, są, niestety, nieliczne. Gdańskich poloników przedwojenni bibliotekarze nie zbierali w ogóle. Specyfika tych zbiorów zasadniczo wiąże się z przypadkowością – trafienie na ulicy na osobę, która akurat będzie rozdawała ulotki; udział w koncercie, z którego ktoś zachowa program, itp. Prawdopodobnie wynika to z tego, że pracownicy Danziger Stadtbibliothek (przedwojenna nazwa PAN Biblioteki Gdańskiej) nie brali udziału w życiu gdańskiej Polonii. Niewielką ilość materiałów pozyskano po wojnie. Są to głównie ulotki i kilka afiszy pochodzące z lat dwudziestych. Informują o wydarzeniach kulturalnych, o charakterze religijnym czy o uroczystościach patriotycznych.

Wybrane przedwojenne dokumenty życia społecznego

Ulotka informująca i zapraszająca na *Wieczór słowa i pieśni* 7 marca 1926 r. w sali Stoczni Gdańskiej oraz program tego wieczoru: jak widać na fot. 1, oprócz występu chóru męskiego „Moniuszko” amatorski teatr odegrał komedię *Niewinne kłamstwo*, a ponieważ dochód z Wieczoru miał być przeznaczony na budowę kościoła św. Stanisława we Wrzeszczu, Komitet organizacyjny podkreślał: „ze względu na wzniosły cel zaprasza się na wieczór ten całą Polonję Wolnego Miasta”⁴.

³ Ulotka: *W siedemsetną rocznicę śmierci św. Franciszka z Asyżu* / Liga Katolicka w Gdańsku. Zbiór o sygn. D-112/B.

⁴ Ulotka: *Wieczór słowa i pieśni*, Towarzystwo śpiewacze „Moniuszko”, Koło Miłośników Sceny w Gdańsku. Zbiór o sygn. D-112/B.

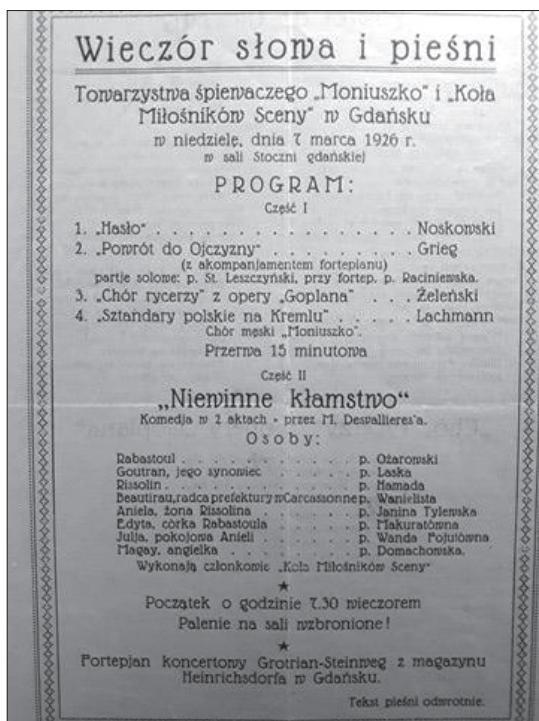
Fot. 1. *Wieczór słowa i pieśni* / Towarzystwo śpiewacze „Moniuszko”, Koło Miłośników Sceny w Gdańsku

Ulotka zapraszająca na obchody siedemsetnej rocznicy śmierci św. Franciszka z Asyżu, które odbyły się 22–24 października 1926 r.: ich organizatorem była Liga Katolicka. W ramach uroczystości na terenie Stoczni miała miejsce uroczysta akademii. Na druku znajdziemy jej program, z którego można się między innymi dowiedzieć, że uroczystego otwarcia akademii dokonał ks. Bronisław Komorowski, działacz i polityk polonijny, zamordowany przez hitlerowców w 1940 r. w lasach koło obozu koncentracyjnego w Stutthofie.

Druk informujący o obchodach Święta Narodowego Trzeciego Maja z 1923 r. (fot. 3) to nie tylko program uroczystości. U dołu zamieszczono dopisek: „Zwracamy uwagę na stronę odwrotną programu!”, podkreślony dodatkowo wytuszczeniem i ramką. Na odwrocie znajdują się reklamy gdańskich polskich podmiotów gospodarczych, być może sponsorów tych obchodów. Widnieje tam m.in. reklama składu cygar i papierosów Franciszka Szmyta, warsztatu stolarskiego Franciszka Bartoszyńskiego, restauracji, cukierni i hotelu dysponującego kuchnią prowadzoną pod kierownictwem warszawskiego kuchmistrza Antonia⁵.

W zbiorach Biblioteki znajdują się również dwa afisze. Pierwszy z nich (fot. 4) informuje o koncercie Zjednoczonych Kół Śpiewaczych Pomorskiego Okręgu Polskiego Towarzystwa Muzycznego „pod osobistym kierownictwem” Feliksa Nowowiejskiego, wybitnego kompozytora i dyrygenta. W tekście druku znajdziemy szczegółowy program o patriotycznym charakterze. Na otwarcie wydarzenia przewidziano *Bogurodzicę*, następnie m.in. pieśń *Sztandary polskie*

⁵ Ulotka *Obchód Konstytucji 3 Maja*, sygn. D-112/B.

Fot. 2. *Wieczór słowa i pieśni* (program)

**OBCHÓD
KONSTYTUCJI 3 MAJA**

urządzony
przez Tow. Gimn. „Sokół” w Gdańsku
pod protektoratem „Gminy Polskiej”
w czwartek, dnia 3 maja 1923 o godz. 7^{1/2} wiecz. na sali stożni (Werkspeisehaus)

PROGRAM

1. Koncert orkiestry
2. O ziemię Ojców
wykona Kolo Spiewu „Mamusiu” pod batutą p. Jackimowskiego
3. Przemowa
4. Solo skrzypcowe p. Romanowika, z akompaniamentem p. Raciniwskiego
a) Romance
b) And. koncert Mozarta, I część z kadencją
5. „Nasz sztandar”
wykona Tow. Spiewu „Jaktor” pod batutą p. Murzka

Podczas przerwy koncert

6. Deklamacje
7. Ćwiczenia Sokola
8. Żywe obrazy (Tow. „Sokół” wraz z śpiewem)
9. Śpiew ogólny: „Witaj majowa Jutrzenko!”

Witaj maturo kochanku,
Czeci maturo polski krajnie
Uczony ciębie poznajka
Przy balonce i przy wianie
Witaj Maj polski Maj
O Polaku Maj raju!

Nurad kraci maroch ciada!
Gusnaci w raku kieda spota,
A wion Traci Maj zabłynek
I nasz Polku piwale!
Witaj Maj polski Maj,
Witaj wiani Kollata!

Ala chytioni gadania
Miał swój za nas gbowala;
Z piękła rodem Kateryna
Modkami kraj zala!
Chyćni kiedł pićkay Maj,
Rozszepo hiedy kraj!

Cwiczenia „Sokola” gdańskiego odbywały się co wtorek i czwartek w hali ćwiczebnej szkoły przy ul. Kebrwedgerasse od 7^{1/2}—9 wieczorem

Zwracamy uwagę na stronę odwrotną programu!

Fot. 3. Ulotka *Obchód Konstytucji 3 Maja*, 1923 r.

w *Kremlu*, fragment rapsodu *Testament Bolesława Chrobrego*, a na zakończenie – *Rotę* do muzyki Feliksa Nowowiejskiego. Podano również ceny biletów: „miejsca pierwszorzędne po 2 guldeny, miejsca drugorzędne po 1 guldenie, wstęp na salę i na galerję po 50 fenigów”. Dla badaczy międzywojennej obyczajowości oryginalna może wydać się uwaga zamieszczona u dołu afisza – „palenie tytoniu na sali koncertowej bezwarunkowo wzbronione”⁶.

Drugi z afiszy (Fot. 5) zapowiada Akademię Papieską z okazji rocznicy wyboru Ojca Świętego Piusa XI. Miała się ona odbyć w Stoczni Gdańskiej 4 marca 1928 roku. Podobnie jak na ulotce dotyczącej obchodów siedemsetlecia śmierci

poisli shtad cygar i papircosow
wybierane cygara, wszelkie
gatunki papircosow i tytoni
Towarza pa wytworzy czysto
AUTOMATY I DETALICZKI

FRANC. SZMYT
OGARNIK, MASZYNARZKA
W STOCZNI NA BŁOYER 24 HUBEROWA

WARSZTAT STOLARSKI
FR. BARTOSZYŃSKI

GDANSK, POGGENFUHL 77

Zebrańia »Sokola«

odbywają się w sali stożni po 11:45
każdego wtorka

w auli Gimnazjum Polskiego
Am weissen Turm
na godzinę 7 i poł. wieczorem

**BANK
PRZEMYSŁOWCÓW**

ODDZIAŁ W GDANSKU
LANGASSE NR. 57—58

F. Garyantesiewicz
Towarza Nr. 1000 GDANSK — Kieszonkopolis 0.

Pierwszorzędny
magazyn garderoby męskiej
podług miary
Najnowsze materiały stale na składzie

»Varsowie«
Gdańsk • Zjednoczonych nr 13
mieszkanie pierwsze

Znakomita kuchnia
Stoiet szerszarszki
Ciepłota 12 w. i 1/2 w. 1,800 1000

„Elite“
Zjednoczone 31

Starożytna
»Warszawska« kawa
i ciastka
»Dziękuję za wszystkie miłe
pomocniki«

Central = Hotel
Wesołowski / Cukerman
obawant!

Obiady i kolacje o 10 o 12
kuchnia podług miary
kuchnia polska
»Kapsla« 120000
»K...» 120000

Wielki Koncert

**Zjednoczonych Kół Śpiewaczych
VI-go Pomorskiego Okręgu
oraz Polskiego Towarzystwa Muzycznego
w Gdańsku**

pod auspicjami kierownictwa kompozytora

Feliksa Nowowiejskiego

z okazji zakończenia pierwszego kursu dla dyrygentów

**w Stoczni Gdańskiej dnia 1-go czerwca 1927
o godzinie 8-mej wieczorem.**

PROGRAM:

1. *Stęga Bohów Dwieście* — śpiewy solowe i chóralne pod batutą profesora Feliksa Nowowiejskiego
2. *Orkiestra* — *Uwaga! Złoty* — L. van Beethoven
3. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
4. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
5. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
6. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
7. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
8. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
9. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven
10. *Wzrost* w Marz. p. J. K. S. — L. van Beethoven

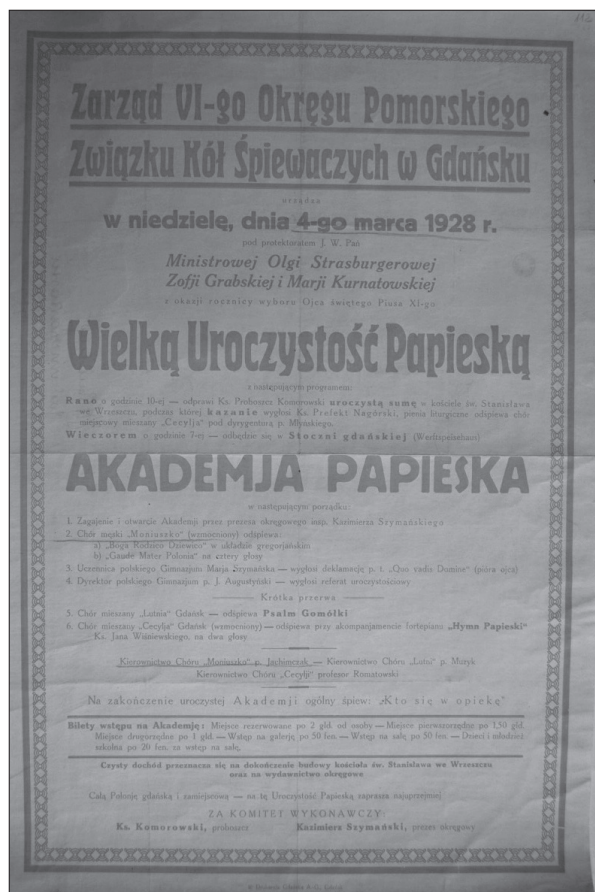
Po Koncercie odbędzie się Zabawa towarzyska z tańcami

Ceny wstępu: Miejsca pierwszorzędne po 2 guldeny, Miejsca drugorzędne po 1 guldenie,
Wstęp na salę i na galerję po 50 fenigów.

**Palenie tytoniu na sali koncertowej bezwarunkowo wzbronione.
Koncert rozpocznie się punktualnie o 8-mej wieczorem.**

Fot. 4. Afisz *Wielki Koncert Zjednoczonych Kół Śpiewaczych VI-go Pomorskiego Okręgu oraz Polskiego Towarzystwa Muzycznego w Gdańsku*

⁶ Afisz: *Wielki Koncert Zjednoczonych Kół Śpiewaczych VI-go Pomorskiego Okręgu oraz Polskiego Towarzystwa Muzycznego w Gdańsku*, sygn. Sz4/5-9.

Fot. 5. Afisz z programem Akademii Papieskiej z okazji wyboru Piusa XI, która miała miejsce w Stoczni Gdańskiej 4.03.1928 r.

św. Franciszka „całą Polonję gdańską i zamiejscową – na tę Uroczystość Papieską zaprasza najuprzejmiej” ks. Bronisław Komorowski. I tu również dochód z biletów przeznaczony był na dokończenie budowy kościoła św. Stanisława we Wrzeszczu⁷. Zarówno na afiszu, jak i na wspomnianej ulotce pojawia się nazwisko uczeniicy Gimnazjum Polskiego Macierzy Szkolnej w Gdańsku – Marii Szymańskiej. W trakcie obu uroczystości recytowała teksty. W 1929 roku jako jedna z siedemnastu osób złożyła egzamin dojrzałości⁸.

Równie nieliczne w zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej są przedwojenne materiały niemieckie. Spośród nich z pewnością na uwagę zasługuje publikacja jubileuszowa *Danziger Werft Aktiengesellschaft: 1844-1944*. Folder został wydany z okazji stulecia Stoczni Cesarskiej. Znajdziemy w nim

nie tylko historię Stoczni, ale również bardzo ciekawe zdjęcia budowanych tam jednostek, budynków, maszyn stoczniowych oraz przywódców nazistowskich zwiedzających zakład i przemawiających do pracowników⁹.

W przedwojennych folderach i przewodnikach turystycznych Stocznia prezentowana jest jako jedna z atrakcji turystycznych Gdańska. W anglojęzycznej wersji broszury *Come to Danzig* można przeczytać:

⁷ Afisz: Zarząd VI-ego Okręgu Pomorskiego Związku Kół Śpiewaczych w Gdańsku [...], sygn. Sz4/3-13.

⁸ *Gimnazjum Polskie Macierzy Szkolnej w Gdańsku (1922-1939)*, s. 117.

⁹ *Danziger Werft Aktiengesellschaft: 1844-1944*, sygn. Od 11483 4 o/51.

The riverway goes past the colourful houseboats at the fishmarket, past the juncture of the tributary Mottlau River and the Vistula, past the dockyards on the Holm Island, on towards the shipbuilding yards with their great slip-ways and tremendous floating docks, and past the towering 250 ton crane of the Schichau works, another Danzig land-mark, and one which can be seen for many miles around¹⁰.

Fot. 6. Grafika z broszury *Come to Danzig*

Potwierdzeniem faktu, że Stocznia była ważnym, charakterystycznym punktem miasta, widzianym z wielu mil wokół, jest choćby tylna okładka broszury, z której pochodzi przywołany cytat. Wspaniała kolorowa grafika (fot. 5) autorstwa Buchholza (?) prezentuje w sposób uproszczony, ale jakże sugestywny najważniejsze zabytki Wolnego Miasta Gdańska: molo w Sopocie i Brzeźnie, dźwigi Stoczni, bazylikę Mariacką, ratusz, wieżę więzienną i żuraw.

Politechnika Gdańska przed wojną zachęcała w folderach do studiowania w swych murach, kusząc rozwijającym się w pobliżu przemysłem stoczniovym i maszynowym. W druku *Danzig: die deutsche Hochschulstadt im bedrohten Osten* czytamy:

Die Technische Hochschule Danzig bietet den Studierenden modern eingerichtete Institute und Laboratorien. Darüber hinaus finden die Studenten des Schiffbaus und des Maschinenbaus in den beiden Werften [...] ¹¹.

Dokumenty życia społecznego, co pokazują przywołane druki, mogą stanowić cenny materiał uzupełniający do badań nad życiem gdańskiej Polonii oraz rolę Stoczni jako ważnego miejsca w przedwojennej przestrzeni miejskiej.

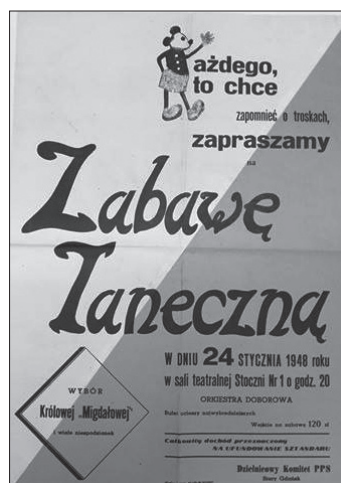
Wybrane powojenne dokumenty życia społecznego

Po zakończeniu II wojny światowej wydawcy mieli obowiązek przekazywać do Biblioteki egzemplarz obowiązkowy. To oznaczało, że ze wszystkich drukarni pod zarządem państwowym w województwie gdańskim do instytucji napływały druki ulotne. W pierwszych latach powojennych były to głównie afisze, ulotki, zaproszenia czy broszury mniejszego formatu. Warto tu przypomnieć definicję afisza, który czasem bywa mylony z plakatem i odwrotnie. Afisz to jednostronny druk ulotny, najczęściej większego formatu, przeznaczony dla doraźnych celów

¹⁰ *Come to Danzig! Danzig, Danzig* [ok. 1935], s. 10, sygn. 4488/14.

¹¹ *Danzig: die deutsche Hochschulstadt im bedrohten Osten, Danzig* [ca 1932], sygn. 4666/15.

informacyjnych (obwieszczenia, ogłoszenia, odezwy, manifesty itp.)¹². Jeszcze raz podkreślę olbrzymie znaczenie tych druków jako nośnika informacji w zniszczonym przez wojnę Gdańsku, w którym nie wszyscy mieli dostęp do prasy, a tylko nieliczni dysponowali radioodbiornikiem.

Fot. 7. Afisz informujący o zabawie 24.01.1948 r. w sali teatralnej Stoczni Nr 1.

Afisz z pierwszych lat po wojnie są bardzo oszczędne w treści i formie. Ich charakter był przede wszystkim informacyjny, nieliczne tylko miały wydźwięk perswazyjny czy propagandowy. Ze względu na treść można podzielić je na:

1. Afisze informujące o zabawach. Najwięcej jest ich z lat 1947–1949. Organizowane przez partie i związki mogą być świadectwem walki o rząd dusz, ale świadczą też – jak sądzę – o tym, jak wielka była potrzeba odreagowania koszmaru wojny i pierwszych lat powojennych. Na jednym z nich (fot. 6) czytamy: „każdego kto chce zapomnieć o troskach, zapraszamy [...]”. A zmartwień było wtedy niemało – problemy z kwaterunkiem, głód, choroby (również te o charakterze epidemicznym, jak tyfus), inflacja, lęk przed powrotem Niemców, wybuchem nowej wojny, zdemobilizowanymi i zdemoralizowanymi żołnierzami – w szczególności Armii Czerwonej, itd.¹³ Afisze te są lapidarne, podają najczęściej nazwę organizatora zabawy (nadawca), cenę biletów i na co przeznaczony będzie dochód.

2. Afisze informujące o wydarzeniach kulturalnych – koncertach, przedstawieniach czy wieczorach z kolędami. Powojenne życie Stoczni obfituje w tego typu uroczystości, szczególnie że było to jedyne miejsce w mieście dysponujące dużą salą. Nie przypadkiem pierwsze trzy Międzynarodowe Festiwale Piosenki odbyły się w hali Stoczni, zanim przeniosły się na stałe do wyremontowanej i wyposażonej w dach sopockiej Opery Leśnej¹⁴. Abstrahując od tego, kto faktycznie mógł sobie pozwolić na to, by uczestniczyć w tych wydarzeniach, można stwierdzić, że sale Stoczni gościły najwybitniejszych artystów. Afisze informują o koncertach jazzowych, przedstawieniach przygotowanych przez Stanisławę

¹² *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 11.

¹³ M. Zaremba, *Wielka trwoga: Polska 1944–1947 – ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012, s. 543.

¹⁴ *Opera Leśna w Sopocie 1909–2009*, teksty i wybór il. J. Dargacz, red. M. Buchholz-Todoroska, Sopot 2009, s. [17].

Fot. 8. Afisz informujący o koncercie, który miał miejsce w Hali widowiskowej Stoczni Gdańskiej 2-4.03.1966 r.

Fleszarową-Muskat, Władysława Szpilmana, o występach Marleny Dietrich (fot. 7), Jana Kiepury – żeby wymienić tych najbardziej znanych.

3. Afisze informujące o wydarzeniach sportowych. Były to głównie mecze bokserskie (zob. fot. 8). Daje to pewien obraz, jaki rodzaj sportu preferowało społeczeństwo po wojnie. Dodatkowo można się z nich dowiedzieć o cenach biletów, które grupy objęte były zniżką i na co ewentualnie przeznaczony był dochód.

4. Afisze informujące o wydarzeniach politycznych o charakterze propagandowym – o wiecach, spotkaniach przedwyborczych, akademiach patriotycznych itp. Z pewnością na części uczestników tych wydarzeń wymuszano obecność, zastraszając ich lub tworząc jakiś system zachęty. Szczególnie dotyczyło to początku lat stalinowskich. Popularnością cieszyły się zabawy organizowane po zakończeniu tych politycznych masówek, tym bardziej że stanowiły one jedną z nielicznych darmowych rozrywek¹⁵.

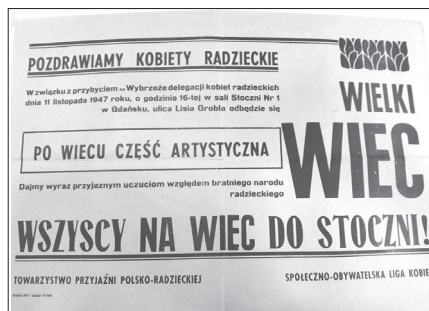

Fot. 9. Afisz informujący o zawodach, które miał miejsce w sali Stoczni nr 1 5-7.03.1948 r.

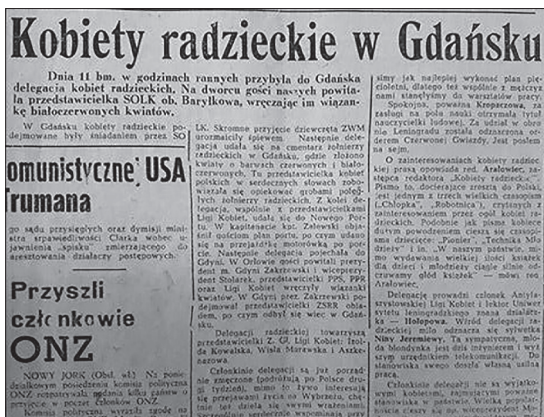
Z okazji planowanego przybycia do Gdańska delegacji kobiet radzieckich wydrukowano afisz (fot. 9; sygn. Sz5/7-141) zapraszający do Stoczni Gdańskiej na wiec zaplanowany na 11 listopada. Można przypuszczać, że wybór daty nie był przypadkowy – miał zapewne odciągnąć od obchodów ustanowionego przed wojną Święta Niepodległości. Tekst ma charakter wyraźnie perswazyjny: zróżnicowana wielkość czcionki, użycie wykrzyknika, podkreśleń, ramki, rozstrzelonego pisma, zaimka osobowego „my” włączającego już niejako odbiorcę do grona witających („pozdrawiamy”, „dajmy wyraz przyjaznym uczuciom”), określeń typu: „przyjazne uczucia”, „bratni naród radziecki”. W ramce zwraca uwagę informacja o części artystycznej po zakończeniu masówki. Nie można odmówić mu sugestywności.

¹⁵ P. Perkowski, *Gdańsk – miasto od nowa*, Gdańsk 2013, s. 110-113.

Fot. 10. Afisz informujący o wiecu w sali Stoczni Nr 1 11.11.1947 r. Artykuł z „Dziennika Bałtyckiego” (R. III, Nr 311 z 12.11.1947 r.) szczegółowo relacjonuje to wydarzenie.

Fot. 11. Artykuł z „Dziennika Bałtyckiego” R. III, Nr 311 z 12.11.1947 r.

Ostatnim i najpóźniejszym rodzajem dokumentów życia społecznego związanych z działalnością i życiem Stoczni Gdańskiej są plakaty. W latach 50. na potrzeby propagandy powstają niezwykle pod względem artystycznym druki. Miały one służyć przede wszystkim kształtowaniu określonych postaw przyjaznych socjalistycznej gospodarce. Za pośrednictwem plakatów zachęcano m.in. do pracy w Stoczni (fot. 11), do oszczędzania stosowanych materiałów, dbania o używane narzędzia, czy też przestrzegania higieny i bezpieczeństwa pracy.

Fot. 12. Plakat Stoczni woła ok. 1951 r.

Na podstawie omówionych druków wiadać, że Stocznia była ważnym miejscem dla mieszkańców Gdańska i okolic, studentów przybywających nad Motławę i turystów odwiedzających miasto. Jej sale służyły gdańskiej Polonii, a po dojściu Hitlera do władzy – także niemieckim nazistom. Po zakończeniu wojny gościły komunistycznych działaczy i wybitnych artystów.

Efemera są interesującym, często pomijanym i niedocenianym materiałem dla badaczy wielu dziedzin – historii, mediów, językoznawstwa. Dają obraz norm językowych obowiązujących w danym okresie, tu dodatkowo związanych z konkretnym miejscem. Normy te przejawiają się w doborze form gramatycznych, ortografii, zwrotów grzecznościowych, perswazyjnych i w stylistyce. Dzięki nim możemy prześledzić gusta artystyczne społeczeństwa oraz próby ich kształtowania przez ówczesną władzę. Na osobne

badania historyków sztuki zasługują również plakaty. Artykuł, oczywiście, nie wyczerpuje tematu; jest tylko próbą jego zasygnalizowania. Wiele cennych dokumentów zapewne nadal znajduje się w prywatnych rękach oraz w zbiorach innych instytucji.

Słowa kluczowe: Gdańsk, Stocznia Gdańska, Polonia gdańska, efemera, życie społeczne, Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk

Summary

Polish life in Gdańsk and the functioning of the Gdańsk Shipyard in Ephemeris collection of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences

The shipyard was an important place for the residents of Gdańsk and the surrounding area, students and tourists visiting the Motława River. Its halls were used by the Polish community in Gdańsk, but also after Hitler came to power to the Nazis. After the war, there were communist activists and outstanding artists.

Ephemera stored in the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences are an interesting, often overlooked and underestimated material for researchers in many fields - history, media, linguistics. They give a certain picture of language norms in force in a given period, additionally here related to one specific place. These norms are manifested in the selection of grammatical forms, polite and persuasive phrases and stylistics. Thanks to them, we can trace the artistic tastes of the society and try to shape them by the then authorities. Art posters also deserve a separate study of art historians. The article, of course, does not exhaust the subject is just an attempt to signal it. Many valuable documents are probably still in private hands and in the collections of other institutions.

Keywords: Gdańsk, Gdańsk Shipyard, Gdańsk Polonia, ephemera, social life, Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences

Bibliografia

- Bralczyk J., *O języku propagandy i polityki*, Warszawa 2007.
- Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, red. K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976.
- Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje*, Wrocław 2006.
- Gimnazjum Polskie Macierzy Szkolnej w Gdańsku (1922–1939)*, Gdańsk 1976.
- Grębowiec J., *Mówić i działać: wykłady z pragmatyki języka*, Wrocław 2013.
- Majkowski G., *Ulotka jako gatunek tekstu wyborczego*, Warszawa 2015.
- Opera Leśna w Sopocie 1909–2009*, teksty i wybór il. J. Dargacz, red. M. Buchholz-Todoroska, Sopot 2009.

Perkowski P., *Gdańsk – miasto od nowa*, Gdańsk 2013.

Schottenloher K., *Flugblatt und Zeitung. Ein wegweiser durch das gedruckte Tagesschrifttum*, Berlin 1922.

Stocznia Gdańska w dwudziestoleciu 1945–1965, Gdańsk 1965.

Stryczyński M., *Gdańsk w latach 1945–1948. Odbudowa organizmu miejskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.

Wąs M., *Gdańsk wojenny i powojenny*, Warszawa 2016.

Zaremba M., *Wielka trwoga: Polska 1944–1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012.